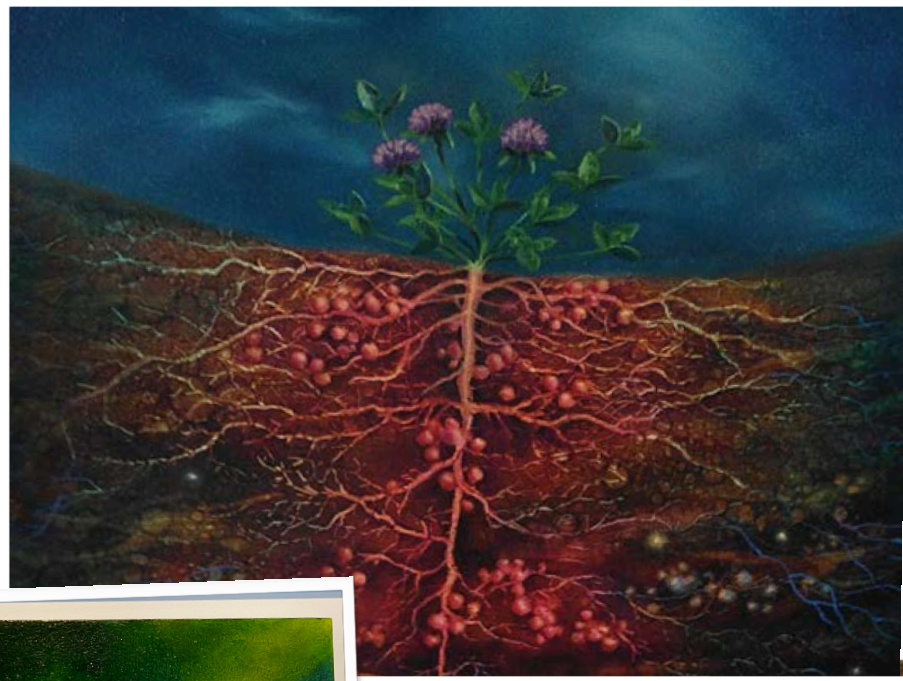

Ömsesidighet

Poesi för en hållbar framtid

Målningar: Anna Toresdotter

Text: Maria Glawe, 2022

Barnet, lyckligt ovetande om livet i jorden. Jorden som ger oss liv, men som vi inte värnar om. Orden är ett utdrag ur en jorddikt skapad av Sanna Danielsson, elev på

Söderslättsgymnasiet i Trelleborg. Dikten ingår i konstnären Anna Toresdotters konstutställning "Ömsesidighet" som visas i Öståkers Konsthall i Åkersberga våren 2022 och på Galleri Lindberg i Luleå hösten 2022.

Under förberedelsearbetet av konstutställningen har elever och lärare tillsammans med konstnären Anna Toresdotter och författaren och pedagogen Germund Sellgren dykt ner i matjorden, vår försörjningsgrund, och gemensamt utforskat den mikroskopiska värld under våra fötter som är full av liv och ömsesidiga utbyten. *Den levande jorden som både kan ge oss föda, binda kol och styra klimatet - men idag är hotad.* (Toresdotter, Anna (2022) Katalog till konstprojektet 'Ömsesidighet').

Vår medverkan i konstprojektet "Ömsesidighet" har sammanlänkats med Sustainable Poetry som är ett samskapande språk- och kulturprojekt som lyfter barns och ungas röster för en hållbar framtid, ger hållbarhetsfrågorna en naturlig plats i undervisningen och stärker genomförandet av mål 4 och delmål 4.7 i Agenda 2030. Genom att skapa poesi med koppling till FN:s 17 globala mål kan barn och unga lära sig om hållbar utveckling, upptäcka ordets kraft och påverkan och skildra hur de föreställer sig en framtid som är bra för både människan och planeten. Varje läsår arrangeras en poesitävling och en poesifestival i samband med firandet av Världspoesidagen. Mer information om projektet finns här: www.sustainablepoetry.se

I det här inspirationsmaterialet beskrivs hur du som lärare i gymnasiet kan arbeta med eleverna som aktiva medskapare i ett demokratiskt språk- och kunskapsutvecklande arbete som genomsyras av lärande för hållbar utveckling. Innehållet öppnar upp för en bildningsorienterad undervisning som både tar avstamp i elevernas livsvärldar och vidgar deras förståelsehorisont. Med fördel kan flera ämnen samverka och berika lärandet, exempelvis naturkunskap, samhällskunskap, bild, svenska och svenska som andraspråk. Materialet går också att anpassa så att det passar för elever i årskurs 7-9.

Hållbarhetsarbetet handlar om att erbjuda eleverna en samskapande undervisning där de ges möjlighet att närma sig komplexa frågor genom fakta, konst och poesi. I undervisningsexemplet finns utrymme för eleverna att granska information och värdera olika frågor, bygga kunskaper och berikas med dels den analyserande närläsningen, dels den personliga upplevelsen av konsten och poesin och dels eget skapande. Dessa olika inslag i undervisningen berikar ömsesidigt, knyter an till elevernas liv och det allmänmänskliga, breddar och fördjupar. Bildningsperspektivet bidrar till djupare insikter och omvärldsförståelse (Skolverket (2022) *Att undervisa för bildning - grundskolenivå*). I läroplanen för gymnasiet står det att *miljöperspektivet i undervisningen ska ge eleverna insikter så att de kan dels själva medverka till att hindra skadlig miljöpåverkan, dels skaffa sig ett personligt förhållningssätt till de övergripande och globala miljöfrågorna*. Vidare står det att undervisningen ska belysa hur samhällsfunktioner och vårt sätt att leva våra liv och hur vi arbetar kan anpassas för att skapa hållbar utveckling. Det framgår också att *en trygg identitet och medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet stärker förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingsgrunder* (Skolverket (2011) GY11).

Livet börjar i jorden - fånga elevernas förkunskaper

Vi läste ur *Min jordiska berättelse* av Germund Sellgren och samtalande om vad jord är och vad det kan betyda för oss. *Den chokladbruna jorden, allas vårt livsfundament. Naturen har i miljarder år utvecklat kemiska och biologiska system för att skapa cirkulära flöden. Berg vittrar, jordarter bildas och "jobbarna" i denna fabrik benämns bakterier, svampmycel, mikrober, maskar med mera. De tuggar, sönderdelar, blandar om outtröttliga. I denna natur sker ingen grävning och plöjning, ingen konstgödning, inga kemiska bekämpningsmedel, inga konstigheter. Det fungerar ändå så enkelt och så självklart.* Genom texten öppnades möjligheter att fånga in elevernas tankar och förkunskaper för att i nästa steg bygga vidare på kunskapen genom att se filmen "Ett hemligt universum - en liten film om jord" av Naturskyddsföreningen. (Till filmen finns en lärarhandledning; se länk i referenslistan). Elevernas uppdrag var att anteckna 3 *Take Aways* i ett gemensamt digitalt dokument, exempelvis sådant de inte visste så mycket om eller redan känd information som eleverna ville veta mer om. Eleverna antecknade för att minnas och för att använda informationen i olika sammanhang under processen. Parallellt med utforskandet av matjorden läste vi gemensamt Harry Martinssons dikt "Daggmasken" och samtalande om daggmaskens betydelse för odling och mänskligt liv. Eleverna reflekterade först för egen del, sedan parvis och slutligen tillsammans i gruppen. Exempelvis utgick vi från följande frågor: Vad handlar dikten om? Vilka motiv finns i dikten? Finns det några symboler, liknelser och/eller metaforer i dikten? Vad får du för känsla när du läser dikten? Hur reagerade du på dikten? Vilket ord tycker du är det viktigaste ordet i dikten? Varför har du fastnat för det ordet? Har dikten något budskap, tror du? Vad i så fall? (Frågorna är

hämtade från Litteraturbanken skola där det presenteras olika användbara analysmodeller).

Det är daggmasken och kvinnan som ska göra det!

Läsårets tema i Sustainable Poetry var demokrati och med anledning av demokratins 100-årsjubileum i Sverige utforskade eleverna den långa och krokiga vägen till allmän- och kvinnlig rösträtt. I det digitala klassrummet dök det upp två ledtrådar inför undervisningen, dels orden; *Det är daggmasken och kvinnan som ska göra det!*, dels ett ikoniskt porträtt på en kvinna vars blick är riktad mot en hög stapel av pärmar. Eleverna tilldelades följande frågor; vem är kvinnan, vad finns det i pärmarna och vilken koppling finns till jorden? När det sedan var dags för undervisning fick eleverna följa med på en poetisk och vetenskaplig resa såväl bakåt som framåt i tiden.

Det var en gång...

Eleverna lyssnade uppmärksamt när jag (läraren) berättade historien om Elin Wägner - journalisten och rösträttskvinna som var 100 år före sin tid. Det var en kvinna som gick sin egen väg och gjorde bestående avtryck i politiken. Berättelsen som pedagogiskt verktyg i undervisningen fångade och fångslade eleverna. Den gav också en inramning och placerade innehållet i ett meningsfullt sammanhang. (Glawe & Selander, 2021; Gärdenfors 2010; Bommarco & Parmenius Swärd, 2012). Att dessutom ge eleverna ledtrådar inför nästa undervisningssekvens visade sig vara ett bra sätt att väcka nyfikenhet och bygga upp förväntningar inför undervisningen.

När eleverna lämnade skolan den dagen var det med nyfikenhet och kunskapsörst kring Elin Wägners liv och gärning. I lurarna fortsatte berättelsen. I podcasten *Elin Wägner - 100 år före sin tid* (Bildningsbyrå, *Tänka mot strömmen*, UR) fick eleverna åter igen höra

talas om den ikoniska bilden där Elin Wägner står och blickar upp mot den höga stapel av pärmar som innehåller 350 000 namnunderskrifter för kvinnlig rösträtt. Podcasten bidrog således med mer information om Elin Wägner: *"Hon skrev om miljöförstöring, slöseri med råvaror och prylsamhällets förbannelse nästan hundra år innan någon annan gör det"* (Ibid). Elevernas uppdrag var att lyssna koncentrerat och därefter skriva anteckningar för att minnas och för att kunna återberätta för andra. De fick även fundera vidare på Elin Wägners ord; *Det är daggmasken och kvinnan som ska göra det!*

I efterföljande samtal resonerade eleverna kring ordets kraft och påverkan. Genom artiklar, filmer och podcast fick eleverna veta mer om de svenska rösträttskvinnorna, mestadels om Elin Wägner. För dessa kvinnor var ord handling. Genom att göra sina röster hörda både i tal och skrift skulle de nå fram till makten. Eleverna var överens om att Elin Wägners röst för jorden, fred och jämställdhet är lika aktuell nu som då.

I nästa sekvens utforskade eleverna en annan kvinna som trotsade normer, gick sin egen väg och moderniserade. De öppnade sina sinnen och hjärta för den berömda dikten "Ja visst gör det ont" av Karin Boye. Vad de inte visste var att dikten var en hyllningsdikt till Elin Wägner. Det öppnade upp för spännande tolkningar av en dikt som de flesta hade läst eller hört talas om tidigare. Vad hände med dikten när eleverna fick veta att den tillägnats Elin Wägner i 50 års present? Vilka kopplingar såg eleverna mellan innehållet i dikten och Elin Wägners liv och gärning?

Vi övergick sedan till att lyssna på filmklippet "Svenska förklarad: Karin Boye" (UR) för att få veta mer om Karin Boyes liv och författarskap. Eleverna reagerade bland annat på hur Karin Boye tvingades hålla sin homosexualitet hemlig och kopplade situationen

till ojämlikhet. I podcasten förmedlades hur Karin Boye gjorde upp med det gamla för att ge plats för det nya trots sin osäkerhet och rädsla. Eleverna var överens om att Karin Boye var lik Elin Wägner - en pionjär som vågade tänka mot strömmen och lämnade bestående avtryck. Det blev ett intressant samtal mellan eleverna där de lyssnade till varandras olika resonemang. Berättelsen om Karin Boye blev också utgångspunkt för att visa eleverna hur kreativa uttryckssätt som poesi kan frigöra tankar och känslor kring komplexa frågor och egna upplevelser, dels hur de kan ge avtryck i samtiden, dels hur de kan påverka framtiden.

Vi utforskade vidare och hamnade på Karin Boye sällskapets sida där det berättas om återkommande mönster i Karin Boyes dikter, exempelvis naturen, växtlighet och växtkraft, rörelse, utveckling och förnyelse. Det berättas också att *Boye älskade trädet eftersom det ständigt växer och utvecklas* - trädymboler och trädmetaforer är vanliga i dikterna. Elevernas följande uppdrag var att läsa fler dikter av Karin Boye och ge sig ut i naturen och fånga vårtecken i bild och därefter skriva en haikudikt där första raden anger årstiden, andra raden en iakttagelse eller en känsla och tredje raden introduceras något nyskapande gärna överraskande med en koppling till en av Elin Wägners hjärtefrågor: jämställdhet, fred eller miljö.

Masken i min hand

en makalös jordfabrik

rotens bästa vän

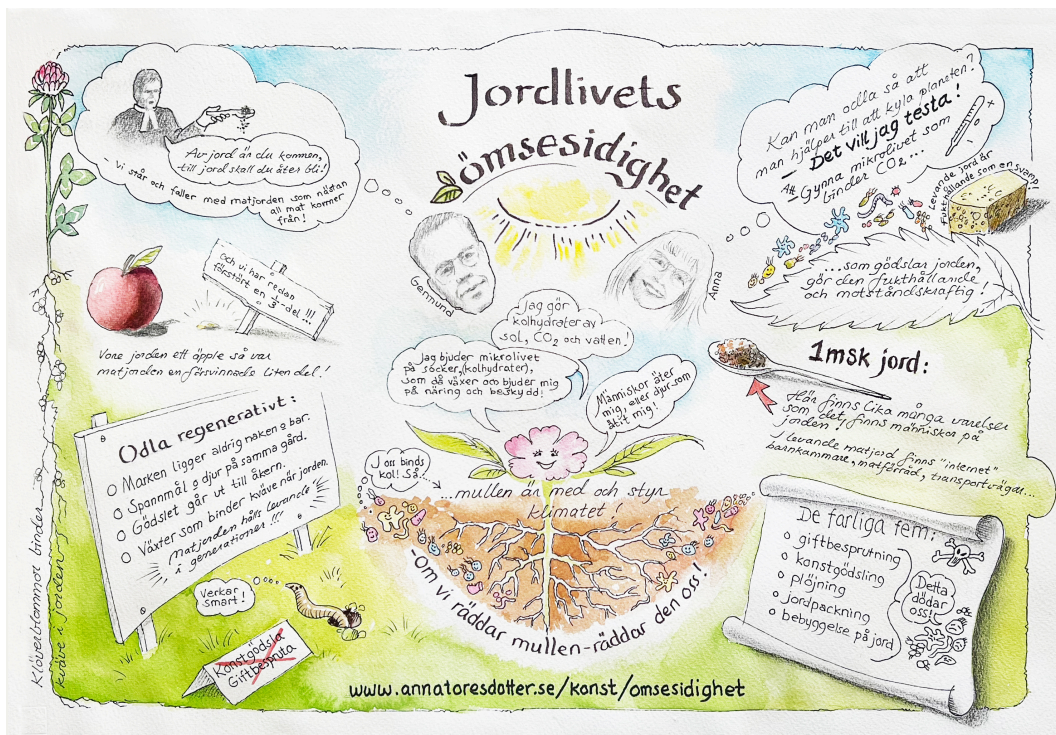
Haikudikt av Germund Sellgren

Jordlivets ömsesidighet

I samband med projektstart blev eleverna således inbjudna till att medverka i konstutställningen "Ömsesidighet" med sina dikter. De fick också uppleva en kreativ workshop med konstnären Anna Toresdotter och författaren och pedagogen Germund Sellgren. Den genomfördes på Söderslättsgymnasiet med elever från olika programinriktningar.

Inför workshopen lyssnade eleverna till en förinspelad presentation skapad av Anna och Germund (se länk). I den berättade de om projektet, deras tankar och erfarenheter av jord och fakta om matjorden - vår försörjningsgrund. De berättade också om elevernas viktiga medskapande i utställningen - att skapa jorddikter för en hållbar framtid. Om hur fakta, konst och poesi kan förenas och berika ömsesidigt så att vi kan ta hand om jorden på ett bättre sätt nu och i framtiden. Elevernas förväntningar inför den kreativa workshopen samlades in och det framgick tydligt att det här är en fråga som intresserar unga. En elev skrev så här inför besöket: *Det känns spännande att de kommer på besök och få höra vad de kan ge för ny kunskap.*

Så kom dagen då vi tillsammans med Anna och Germund dök ner i matjorden - en av våra viktigaste naturresurser för mänsklig överlevnad. Genom levande berättelser, fakta och dramatisering utforskades hur vi äter och producerar vår mat, vilket har den största påverkan på miljön och klimatet. I samband med presentationen fick eleverna information om hur ett jordbruk i kretslopp bygger upp livet i jorden, bland annat hur det motverkar klimatförändringar och gör oss mindre beroende av gifter och konstgödsel. Eleverna lyssnade koncentrerat och var engagerade i dialogen med Anna och Germund.

Två elever reagerade särskilt när de fick höra att en tredjedel av all odlingsbar mark på planeten är förstörd. Där och då väcktes tankar på fängelset som ska byggas på högvärdig åkermark i Trelleborg. Det hade eleverna läst om i lokaltidningen. Å ena sidan visade eleverna förståelse för det samhällsnyttiga perspektivet men å andra sidan riktades kritik eftersom fin åkermark som tillhör kommande generationer blir förstörd. Det blev således fokus på den lokala intressekonflikten som skildrats flitigt i såväl lokala medier som sociala medier. Vad anser unga om etableringen av fängelset? Eleverna var intresserade av att ta reda på mer om hur vi kan vara rädda om den odlingsbara jorden. Det lokala perspektivet bidrog även till ett samtal om de globala målen som berör klimat, biologisk mångfald och att *främja ett hållbart jordbruk och uppnå tryggad livsmedelsförsörjning* (www.globalamalen.se) I det här sammanhanget kan läraren genom att lyfta in intressekonflikter i undervisningen stödja elever i att hantera oro kring komplexa framtidsfrågor och samtidigt främja

handlingskompetens. (Malmberg, C. (2021) *Hopp och handling - att bidra till elevers politiska deltagande*). Läroplanen för fram lärarens uppdrag att främja elevers förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ samt främja deras personliga utveckling till att bli *aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarsställande individer och medborgare*. (Skolverket, 2011).

Efter workshopen tog eleverna del av ytterligare fakta och inspiration på projektets sida: www.annatoresdotter.se

Mötet med konsten - *En undre värld av under*

I nästa sekvens uppstod mötet med konsten. Anna berättade hur hon målat tavlorna som en poetisk gestaltning av hennes föreställning av livet i jorden. Eleverna fick närma sig konsten utifrån tre frågor; vad ser du i bilden? Vad känner du? Om du själv vore konstnären, finns det något du skulle vilja ändra i bilden? (Är den färdig eller vill du lägga till något?)

Det vi gör nu är att vi "läser" bilder. På samma sätt som vi kan vara medskapare i texter, blir vi medskapare när vi analyserar bilder. Intertextualitet handlar om

att ingen text står för sig själv, utan står i relationer till andra texter,

berättar läraren Maria. Anna byggde vidare på tråden genom att berätta hur bilder kräver ett aktivt engagemang av oss. Eleven Sanna berättade: *Jag ser mörka färger. Prickarna sticker ut mer när det är mörkare, de syns mer. Den målning jag valt är lite brunare, lite tråkigare, jag gillar det. Jag ser två händer som försöker rädda det som finns. Jag påminns om lungor/hjärtat. Den är dyster. Skriker på hjälp. Jag känner förtvivlan i mörkret men det finns lite hopp. Värna det fina! Kanske ännu starkare ljuspunkter.*

Jorrdikter - hopp, förändring och framtidstro

Med hjärtat mot jorden kan vi lyssna

till språk vi inte förstår

till budskap inte avsedda för oss

Till intensiva samspel över våra huvuden,

under våra fötter

Överläggningar har pågått

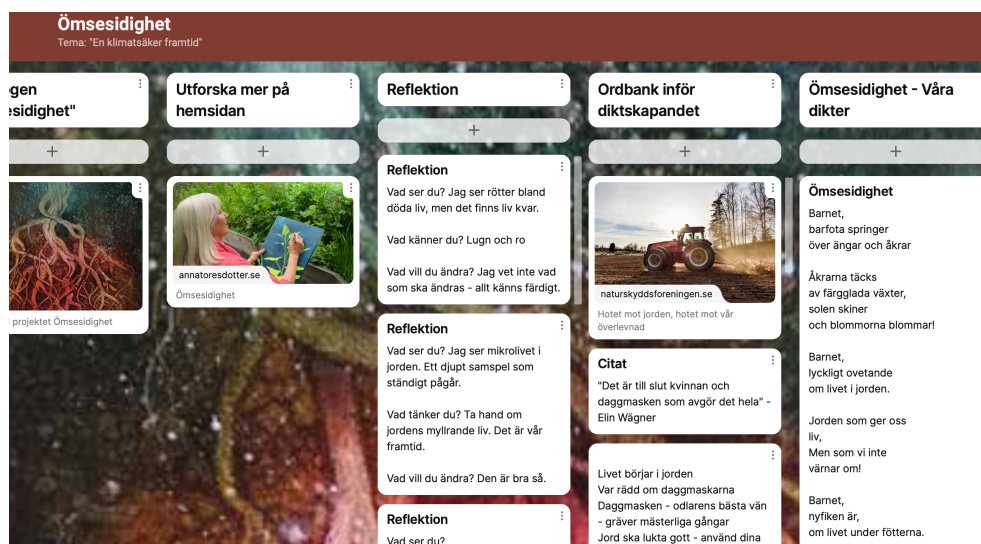
i årmiljoner

Det mäktiga myceliet minns

Anna Toresdotter

För förändring behövs både hjärta och hjärna berättade Anna. Utifrån konsten, inspirationen från workshopen, fakta från olika källor, bland annat hemsidan som skapats till projektet, har eleverna undersökt människans relation till jordens myllrande liv. Kunskaperna användes i skapandet av jorddikter. Som kreativa medskapare fick de möjlighet att bygga poetisk mylla där nya tankar om en hållbar värld får fäste. Genom dikterna gestaltades nya möjligheter, glädje och tröst. *När konsten gör något bra så förändrar den synen på någonting, så att man ser det på ett annat sätt.* (Bigert & Bergström citat i *Kreativitet på hållbar väg* av WWF).

Vi fortsatte att läsa dikter som inspiration, repeterade olika sätt att skapa dikter, bland annat genom att besöka Sustainable Poetrys projektsida www.sustainablepoetry. Allt material inom projektet samlades i en digital plattform (Padlet) som var tillgänglig för alla, bland annat en ordvägg som inspiration för diktskapandet.

Vi studerade och samtalande också om poetiska formuleringar genom att läsa ett utdrag ur Rachel Carsons banbrytande bok "Tyst vår" från 1962. Sagan "En saga för morgondagen", som inleder boken,

gjorde eleverna uppmärksamma på de skador människor förorsakat jorden genom att använda miljögifter. Rachel Carsons poetiska språk och förmågan att beröra med ord inspirerade eleverna. Carson (författare och marinbiolog) smälte samman fakta, poesi och politik till en helhet. I Bildningspodden avsnitt 109 "om Rachel Carson" berättar litteraturvetaren Claudia Egerer, idéhistorikern Karin Dirke och miljöhistorikern Sverker Sörlin om Rachel Carsons *briljanta förmåga att gestalta vetenskap i en starkt poetisk berättarkonst*. Åter igen blev berättelsen som pedagogiskt verktyg i undervisningen betydelsefull för elevernas lärande och dialogen kring hur vi vill leva våra liv på ett hållbart sätt.

En av dikterna som skapades av Sanna Danielsson, på Söderslättsgymnasiet finns med i konstupställningen.

Barnet,
barfota springer
över ängar och åkrar

Åkrarna täcks
av färgglada växter,
solen skiner
och blommorna blommar!

Barnet,
lyckligt ovetande
om livet i jorden.

Jorden som ger oss

liv,

Men som vi inte

värnar om!

Barnet,

nyfiken är,

om livet under fötterna.

Fötterna som bildar,

ett avtryck i jorden.

Livet vi måste

ta hand om!

I det här inspirationsmaterialet har du som lärare fått inspiration för att arbeta med estetiska uttrycksformer och kreativa processer i förhållande till hållbarhetsfrågor i undervisningen. De estetiska och kreativa ingångarna ger eleverna möjlighet att utforska och bearbeta känsloladdade och komplexa frågor samtidigt som de genom att skapa jorddikter bidrar till nya berättelser om samtiden och framtiden.

Genom den bildningsorienterade undervisningen får eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om en av vår tids stora utmaningar, men också nya insikter och förslag på handling, exempelvis hur man kan främja ett hållbart jordbruk och uppnå tryggad livsmedelsförsörjning. De skapande inslagen har löpt som en röd tråd parallellt med språk- och kunskapsutvecklingen. Med ordens kraft kan eleverna således skildra hur de föreställer sig en framtid som är bra för både människan och planeten. Det ger hopp, framtidstro och stärker deras medskapande för en hållbar framtid.

Som lärare har du en viktig roll att designa en undervisning som inbjuder eleverna till ett bildande kunskapande. I vårt komplexa, kunskapsrika och osäkra samhälle behövs *självständiga, reflekterande, kommunikationskompetenta och ansvarstagande världsmedborgare* (Sjöström, J (2018). *Bildning som didaktisk ledstjärna*. Insulander, E. & Selander, S. (red.) (2018). *Att bli lärare*). (Se även Glawe & Selander (2021) *Innovativ design för lärande och Sjöström, J & Tyson, R (2022) Didaktik för lärande och bildning*).

Inspiration för undervisningen: Maria Glawe, förstelärare och speciallärare på Söderslätts gymnasiet i Trelleborg. Även grundare och projektledare för Sustainable Poetry.

Illustrationer: Konstnären Anna Toresdotter

Referenser

Bommarco, B. & Parmenius Swärd, S. (2012) *Läsning, skrivande, samtal. Textarbete i svenska på gymnasiet*. Lund: Studentlitteratur.

Bildningspodden avsnitt 109 om *Rachel Carson*. <https://podtail.se/podcast/bildningspodden/rachel-carson-repris/>

Carson, R (2021) *Tyst vår*. Volante

Glawe, M. & Selander, S. (2021) *Innovativ design för lärande*. Stockholm: Liber.

Gärdenfors, P. (2010) *Lusten att förstå. Om lärande på människans villkor*. Stockholm: Natur & Kultur.

Karin Boye Sällskapet. <https://www.karinboye.se>

Litteraturbankens skola. *6 sätt att analysera dikter*. <https://litteraturbanken.se/skolan/poesi-analysmodeller/>

Malmberg, C. (2021). *Hopp och handling - att bidra till elevers politiska deltagande*. Skolverket. Modul: *Hållbar utveckling*, grundskola åk 1-6 https://larportalen.skolverket.se/LarportalenAPI/api-v2/document/path/larportalen/material/inriktningar/01-hallbar-utveckling/Grundskola/904-Hallbar-utveckling-1-6/del_04/Material/Flik/Del_04_MomentA/Artiklar/A1_1-6_04A_02_handlingskompetens.docx

Naturskyddsföreningen (2020) *Ett hemligt universum. En liten film om jord*. <https://www.naturskyddsforeningen.se/skola/film-ett-hemligt-universum/>

Naturskyddsföreningen (2020) *Ett hemligt universum. En liten film om jord*. Lärarhandledning. <https://www.naturskyddsforeningen.se/skola/lararhandledning-ett-hemligt-universum/>

Sellgren, G. (2021) *Min jordiska berättelse*.

Sjöström, J (2018). *Bildning som didaktisk ledstjärna*. Insulander, E. & Selander, S. (red.) (2018). *Att bli lärare*. Stockholm: Liber.

Sjöström, J & Tyson, R (2022) *Didaktik för lärande och bildning*. Stockholm: Liber.

Skolverket (2022). *Att undervisa för bildning - grundskolenivå*. Stockholm.

Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma för gymnasieskola 2011*. Stockholm.

Toresdotter, A. (2022) *Ömsesidighet - Katalog till konstprojektet*. <https://www.annatoresdotter.se/wp-content/uploads/2022/05/Katalog-till-konstprojektet-Ömsesidighet.pdf>

UR-play. Bildningsbyrån (2021) *Tänka mot strömmen: Elin Wägner - 100 år före sin tid*. <https://urplay.se/program/220436-bildningsbyran-tankar-mot-strommen-elin-wagner-100-ar-fore-sin-tid>

UR-play Svenska förklarad. Karin Boye. <https://urplay.se/program/218310-svenska-forklarad-karin-boye>

WWF *Kreativitet på hållbar väg.Handledning i kreativitetens, skapandets och kulturens betydelse för en hållbar framtid*. <https://www.wwf.se/utbildning/kreativitet-pa-hallbar-vag/handledning/>

Övriga länkar:

Konstnär Anna Toresdotter: www.annatoresdotter.se

FN:s 17 globala mål för hållbar utveckling: www.globalamalen.se

Sustainable Poetry: www.sustainablepoetry.se

En hälsning från Annas ateljé i södra Roslag

